

Ondrej Štefaňak, *Úvod do sociológie náboženstva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre*, Nitra 2021, ss. 129.

Socjologia religii w jej współczesnym rozumieniu, przy pominięciu jej prapoczątków i fazy wstępnej (przedklasycznej): m.in. Herbert Spencer, Karl Marx, Auguste Comte, wiąże się z pracami Émile Durkheima (1858-1917) i Maxa Webera (1864-1920). Powstała na przełomie XIX i XX wieku, głównie we Francji i Niemczech (od programu „socjologia albo religia” do dyscypliny naukowej „socjologia religii”). Obydwaj klasycy przyznawali socjologii religii centralną rolę w budowaniu teorii socjologicznej. Dla pierwszego z nich religia była ośrodkiem integracji społecznej, dla drugiego – punktem wyjścia nowoczesnej gospodarki i nowoczesnego stylu życia. Obydwaj stworzyli podstawy odrębnych typów socjologicznej definicji religii: substancjalnej (przedmiotowej) i funkcjonalnej.

Socjologia religii stanowiła zawsze część integralną socjologii jako jej szczegółowa subdyscyplina. Powstała ona z potrzeby zrozumienia wielkich i głębokich przekształceń w sferze religii i religijności, w warunkach procesów modernizacji politycznej, gospodarczej i społeczno-kulturowej. Wśród socjologów religii upowszechniło się przekonanie, że dyscyplina, którą uprawiają, ma charakter świecki, że religijności, którą badają, nie przypisują jakiegoś wyższego znaczenia niż innym zjawiskom społecznym. Religijność – badana z socjologicznego punktu widzenia – podlega tym samym prawidłowościom co i inne zjawiska społeczne. Socjolog nie określa, czym jest religijność w ogóle, lecz zajmuje się religijnością, która wykazuje powiązania z życiem społecznym, z kontekstem społeczno-kulturowym.

Socjolog ujmuje głównie zewnętrzne przejawy tego, co przeżywa człowiek religijny i grupy społeczne o charakterze religijnym. W skrajnych ujęciach postuluje się nawet tworzenie socjologii religii ze swej natury laickiej, czyli takiej, która w swoim dyskursie nie ciążyłaby ku pozycjom ideologicznym, charakterystycznym dla aparatu kościelnego administrującego istniejącymi sferami religijności. Socjolog interpretujący religijność jako fakt społeczny i niesprowadzający jej tylko do wymiarów społecznych, przyjmuje pewien punkt widzenia, który można by określić jako metodologiczny antyredukcjonizm, gdyż interpretacja religijności jest świadomie ograniczona do społeczno-kulturowych przejawów postaw i zachowań religijnych. Tak uprawiana socjologia religii jest wolna od wpływów ideologicznych i instytucjonalnych.

Kilka dekad od powstania socjologii religii jako subdyscypliny socjologicznej zaczęły pojawiać się wstępy, wprowadzenia i podręczniki socjologii religii. Pierwszą próbę systematycznego wykładu socjologii religii podjął Max Weber w dziele „Wirtschaft und Gesellschaft” (Tübingen 1922), w rozdziale zatytułowanym „Religionssoziologie. Typen religiöser Vergemeinschaften” (s. 227-356). Weber jest też autorem trzytomowego dzieła „Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie” (Tübingen 1920-1921). Prawdopodobnie pierwszy podręcznik socjologii religii przygotował socjolog religii i religioznawca niemiecki Joachim Wach: „Einführung in die Religionssoziologie” (Tübingen 1931)

i „Sociology of Religion” (Chicago 1944). To drugie wydanie zostało przetłumaczone na kilka obcych języków, w tym także na język polski.

W okresie powojennym zostało opublikowanych wiele podręczników socjologii religii w różnych krajach. Przykładowo wymienię tylko kilka obszarów językowych, podając nazwiska autorów tych podręczników i datę ich publikacji. W strefie języka angielskiego: Milton John Yinger (1963), Thomas F. O’Dea (1966), Roland Robertson (1969), Malcolm Hamilton (2001), Michele Dillon (2003), James A. Beckford, Jay N. Demerath (2007), Grace Davie (2007), Peter Clark (2009); z niemieckiego: Friedrich Fürstenberg (1964), Günter Kehr (1968), Horst Jürgen Helle (1997), Hubert Knoblauch (1999), Volkhard Krech (1999), Gert Pickel (2011), Detlef Pollack, Olaf Müller, Markus Hero (2018); z francuskiego: Fernand Boulard (1955), Gabriel Le Bras (1958), Joseph Laloux (1967), Jean Labbens (1959); z włoskiego: Giancarlo Milanesi (1973), Roberto Cipriani (2009).

W Europie Środkowowschodniej w okresie powojennym powstawały także opracowania noszące tytuł „Socjologia religii” („Wstęp”, „Wprowadzenie”, „Podręcznik”). Ze strefy języka polskiego można wymienić m.in.: „Socjologia religii” Edwarda Ciupaka (1981), „Socjologia religii” Władysława Piwowarskiego (1996), „Współczesna socjologia religii. Założenia, idee, programy” Andrzeja Wójtowicza (2004), „Zarys socjologii religii. Materiały studyjne” Tadeusza Borutki i Jana Wala (2012). Do tego nurtu teoretyczno-metodologicznego namysłu nad socjologią religii jako dyscypliną naukową w postaci opracowań podręcznikowych włączył się socjolog słowacki Ondrej Štefaňák.

Książka dra hab. Ondreja Štefaňáka pt. Úvod do sociológie náboženstva („Wstęp do socjologii religii”) bardzo dobrze wpisuje się w dyskusję na temat problematyki religijnej z punktu widzenia socjologii, podsumowuje teoretyczny i metodologiczny status współczesnej socjologii religii. Kilku podstawowych zjawisk socjoreligijnych wyznaczyło krąg tematów, jakimi zajmuje się Autor recenzowanego podręcznika (socjologia religii jako subdyscyplina socjologii, socjologiczne definicje religii i religijności, podstawowe wymiary religijności, badania socjologiczne nad religijnością, teoria sekularyzacji jako historycznie pierwsza oraz inne teorie w socjologii religii, typy religii i organizacji religijnych, religia i społeczeństwo, religia i globalizacja, nowa religijność i duchowość, wybrane wskaźniki religijności Słowaków oraz metamorfozy religijności młodzieży).

Recenzowana książka jest bardzo interesującym studium metodologiczno-teoretyczno-tematyczno-empirycznym, pomnażającym oraz systematyzującym wiedzę socjologiczną o faktach religijnych. Autor wykazał się szeroką znajomością literatury przedmiotu, przede wszystkim obcojęzycznej, co umiejętnie wykorzystał, eksponując wiele wątków związanych z analizowaną problematyką. Traktuje on socjologię religii jako naukę świecką, wolną od wpływów ideologicznych i instytucjonalnych. Opiniowana publikacja jest bardzo dobrym podręcznikiem dla studentów socjologii, psychologii i pedagogiki, a także tych wszystkich, którzy interesują się kondycją religii i religijności we współczesnym świecie.

„Wstęp do socjologii religii” Ondreja Štefaňáka pośrednio zachęca do dalszych badań socjologicznych nad fenomenem religijności w warunkach słowackich. Stanowi

on poważny wkład do socjologicznego piśmiennictwa słowackiego w zakresie socjologii religii. Socjologia religii jako subdyscyplina socjologiczna polega na zastosowaniu do zjawisk i procesów religijnych jako specyficznego przedmiotu, metod obserwacji i analizy właściwych dla socjologii. Istnieje wiele zjawisk i procesów związanych z różnymi religiami w społecznościach ludzkich, które można badać zarówno na płaszczyźnie postaw i zachowań ludzkich, jak i na płaszczyźnie instytucji religijnych i kościelnych. Osobiście życzę Autorowi, by podobnie jak klasyk światowej socjologii religii Joachim Wach po kilkunastu latach od napisania „Einführung in die Religionssoziologie” przygotował nową wersję podręcznika pt. „Socjologia religii”.

Janusz Mariański